ŽARKO MULJAČIĆ

LEKSIKOLOGIJSKE I ETIMOLOGIJSKE BILJEŠKE UZ »PLANINE«

O jeziku Petra Zoranića pisano je relativno dosta.[1] S obzirom da se u velikoj većini tih radova proučava fonetika i morfologija u jeziku toga starog našeg pisca (i to uglavnom tradicionalnim metodama historijske gramatike), nemamo još uvijek sinkronijskog opisa njegova leksika. Kako u proučavanju leksika kod većine drugih hrvatskih pisaca 16. stoljeća ne stojimo mnogo bolje, to smo još daleko od temeljita poznavanja hrvatskog književnog i govornog leksika u Dalmaciji toga doba i njihova međusobna prožimanja. Odatle nastaju teškoće i za historičare književnosti i za dijalektologe.

Stilistička vrijednost pojedinih riječi obratno je srazmjerna njihovoj čestoti (shvaćenoj u apsolutnom smislu ili, relativno, u vezi s njihovim kontekstom: visoko predvidljive riječi stilistički su irelevantne). Ako, npr., ni za današnje doba ne možemo utvrditi rasprostranjenost na terenu (bilo u dijalektima, bilo u regionalnim varijantama našeg književnog jezika) svih kvazisinonima koji nas zanimaju, jer su geolingvistička istraživanja kod nas tek u povoju, nije čudo da smo u takvim pitanjima za 16. stoljeće gotovo potpuno bespomoćni, pa stoga za stilističku funkciju brojnih parova kvazisinonima kojima se služi Zoranić ostajemo gluhi.[2]

[1] Potpunu bibliografiju svih radova o Zoraniću do 1964. donosi, u citiranom izdanju »Planina«, F. Švelec (str. 29—32). Na najvrednije radove o Zoranićevu jeziku kritički se osvrće D. Brozović, Dva priloga proučavanju P. Zoranića, Zadarska revija VIII, 1959, 1, str. 70—81.

[2] Npr.: *Zač tako preskorisno i presprudno misalju turvitaš? (Švelec,* str. 35). Drugi termin dolazi od starijeg tal. ili lat. *prode* »korist«, »kamata«; u doba rađanja modernih banaka *presprudan* odnosno štok. *besprudan* čini se da je imao isti stručni prizvuk kao u doba industrijskog kapitalizma *nerentabilan.*

S obzirom da naši stari pisci nisu pisali kako su govorili, a budući da su vrela za poznavanje govornog jezika tog doba vrlo siromašna, to nam je — što se leksika tiče — još uvijek teško reći što se krije ispod pojedinih pokrajinskih hrvatskih književnih koiné-ja tog doba. Tzv. predmigracioni mozaik naših dijalekata nam je, što se leksika tiče, još uvijek nepoznanica, a bez njegova solidna poznavanja teško možemo shvatiti i leksičke fluktuacije i formiranje novih izoleksa u doba velikih metanastatičkih kretanja tzv. srednjeg doba u razvoju našeg jezika (od 14. do 18. st.) u kojemu, na neki način u sredini (geografski i kronološki), stoji jezično vrlo interesantna figura pisca prvog hrvatskog romana.

U nastavku ćemo se ograničiti na jezične leksičke probleme. Zanimljivo je da sličnih teškoća imaju u povijesti vlastitog jezika i Rumunji pa se i naše, gotovo od riječi do riječi, mogu definirati na isti način. Ako izmijenimo imena rumunjskih pokrajina nazivima hrvatskih, dijagnoza se rumunjskih teškoća kako ju je formulirala Florica Dimitrescu, istaknuta poznavateljica rumunjskog jezika 16. st., može primijeniti i na hrvatske prilike.[3] Lijek bi bio u oba slučaja isti, s napomenom da rumunisti raspolažu s mnogo više predradnji i strukturalnih sondaža nego kroatisti.

S obzirom da je značenje neke riječi skup svih vrijednosti koje ona ima u svim kontekstima u kojima je upotrijebljena kao i skup opozicija u kojima stoje, u opreci sa semantičkim komponentama drugih riječi istog razreda, njeni semovi, to bi za potpun opis rječnika nekog pisca bilo potrebno da se alfabetski poredaju sve riječi koje on upotrebljava i citiraju svi kontekšti u kojima dolaze kao i da se snimi kako onomasiološki tako i semasiološki splet logičkih i lingvističkih kategorija na koje se njegov leksik grana. Što se prvoga tiče, u nas je takvu obradu donekle dobio samo A. G. Matoš. Za drugo v. H. E. Keller, Étude descriptive sur le vocabulaire de Wace, Berlin 1953; T. Todorov, Recherches sémantiques, Langages 1, Paris 1966, str. 5—43; J. Lyons, Structural Semantics, Oxford 1963, osobito drugi dio knjige u kome je obradio Some Lexical Subsystems in the Vocabulary of Plato.

[3] Usp. F. Dimitrescu, Problèmes de la répartition régionale des mots roumains au XVIe siècle, Revue roumaine de linguistique X, 1965, str. 117—126. Autorica ističe da podaci kojima raspolaže a tiču se geografske rasprostranjenosti i »vitalnosti« pojedinih riječi imaju vrlo relativnu vrijednost zbog ovih razloga: »1. Notre recherche se fonde seulement sur le matériel lexical offert par les principaux manuscrits et textes imprimés du XVIe siècle. Or, on le sait, l'histoire du vocabulaire ne peut être réalisée, dans les conditions optima, qu'en se fondant sur une série d'exposés exhaustifs. 2 L'étude de la diffusion géographique des mots dans le passé est extrémement difficile sans la connaissance (à l'aide de l'Atlas linguistique roumain) de l'aire actuelle de ces termes; ainsi, même si l'on peut déterminer une certaine aire pour un terme du XVIe siècle, on ne peut, faute de données actuelles, se prononcer en toute sûreté sur sa »vitalité. 3. Les mots n'apparaissent que tout à fait exceptionnellement dans le même contexte en Transylvanie, en Moldavie, en Valachie et au Banat. 4. On constate pour une région donnée l'existence d'un mot caractéristique, mais on ne connaît pas le terme correspondant dans une autre region; ce pourrait être le même, mais

Bila bi greška ako bismo mislili da se može konstruirati hrvatski leksik kakav se upotrebljavao u Zadru i okolici u Zoranićevo vrijeme polazeći samo od Zoranićeva djela. Što se leksika tiče, Zoranićev jezik se doduše bazira na općem govornom jeziku te sredine i tog doba ali on sadrži, uz to, i cio niz crta koje pripadaju samo govornoj jedinci Petru Zoraniću, tj. njegovu idiolektu. Dijalektolog, naravno, ne traži takav jezik nego jezik koji je bio zajednički svim sjeverodalmatinskim Hrvatima oko godine 1550, uključivši i Petra Zoranića. Skrajnji cilj bi bio da se, polazeći od sačuvanih književnih i neknjiževnih tekstova, rekonstruira leksik svih južnoslavenskih pokrajina i da se pronađu izolekse koje spajaju pojedine dijelove istog naroda ili, što nije baš tako rijetko, područja dvaju ili više južnoslavenskih naroda.

Pri studiranju Zoranićeva leksika zapazio sam, na osnovu građe u Rječniku JAZU i drugim djelima koja ga dopunjuju, da je Zoranićev leksik prilično osebujan. Za veliki broj riječi Zoranić je apsolutno (ili za svoje doba) jedini svjedok.[4] Vrlo je vjerojatno da on spada u književnike kojima se pripisuje najveći broj hapaxa.

U ovom radu nastojao sam bolje dokumentirati (što se tiče forme i značenja, ili obojega, te rasprostranjenosti), a ponekad i etimološki objasniti neke rijetke riječi (rijetke, sudeći po vrelima kojima danas raspolažemo).

Etimolozi s pravom cijene tehniku zvanu »organska etimologija« koju je razvio holandski romanist mađarskog porijekla B. E. Vidos.[5] Ona polazi od pretpostavke da etimološki nejasne riječi vjerojatnije potječu iz onog stranog leksika koji je snažnije utjecao na odgovarajuću terminologiju. Tu bismo tehniku mogli proširiti i na cjelokupni leksik, shvaćen kao nadsistem pojedinih terminologija: ako su, npr., sve više što idemo prema sjeverozapadu, na dijagonali Dubrovnik—Cres,[6] pojedini leksemi zajednički (uz male fonomorfološke razlike) i hrvatskim i najbližim nehrvatskim (slovenskim) govorima, onda se može očekivati da će bar jedan dio etimološki tamnih riječi imati iste izolekse. Isto se može, *mutatis mutandis*, reći i za mnoge neslavenske posuđenice koje upotrebljava samo Zoranić (ili među prvima Zoranić).

il n'est pas enregistré. 5. On ne connaît que tout à fait insuffisamment le jeu des synonymes au XVIe siècle. Or, la situation des synonymes, surtout dans le cas des débuts, pourrait éclaircir maints problèmes de répartition des termes. En général, le materiel disponible ne permet pas de tracer des isoglosses«.

[4] Npr. za: *darad, datal, dramatan, gardelić, kolandra, kural, netoraja, ofrajati, Rimski put, sverutan, tuk* »sok« i dr.

[5] V. definitivno izdanje »Étymologie organique«, Prestito, espansione e migrazione dei termini tecnici nelle lingue romanze e non romanze. Problemi, metodo e risultati, Firenze 1965, str. 269—279.

[6] O važnosti te dijagonale u povijesti hrvatskog leksika usp. M. Tentor, O dubrovačkom jeziku s leksičke strane, Rešetarov zbornik, Dubrovnik 1931, str. 449—455. Usp. osobito lekseme: *deželja, deklica, grôt, malinar, surotva, tovariš, -kinja.*

Tu nas u prvom redu zanimaju one iz odavna izumrlih dalmatskih govora (Krka, Cresa, Raba, Zadra) kao i one iz furlanskih, talijanskih i istriotskih dijalekata.

U Zoranićevu jeziku postoji i nekoliko leksema njemačkog,[7] mađarskog[8] i turskog[9] porijekla.

U nastavku ćemo se osvrnuti na deset leksema koji su po svemu sudeći tipični i za govor tadašnjeg Zadra i okolice. Citirat ćemo ih prema Rječniku JAZU.

dramatan »neplodan«

ARj. II, 760. Taj je hapax, zajedno s hapaxom *dramatnica, ib.*, koji upotrebljava Bernardin Splićanin, dalmatskog porijekla, izveden od refleksa latinskog glagola **deramare* »posjeći grane«. Za veljotski *dramuor* »klati, ubiti« usp. *REW* 2578 i *Bartoli, I,* str. 290, *II,* str. 180. Smisao »neplodan«, »nerotkinja« sasvim se dobro slaže s figurativnim značenjem participa tog glagola: žena bez djece je sama kao odsječeno drvo. Na taj je etimon prvi, što se našeg jezika tiče, upozorio A. Vaillant koji je pronašao i nekoliko refleksa istog porijekla u raznim romanskim jezicima i upozorio na taj leksem u zadarskom lekcionaru što ga je izdao M. Rešetar.[10]

kuželj »mlaz, vrutak vode«

ARj. V, 844, 2a)—c), 3 (toponim). Usp. i *kuželjati,* ib. »vreti« (Šibenik). Po podacima M. Šokote u Ždrelcu na o. Pašmanu mjehuri u loncu u kome voda vrije zovu se *kužel ji.* Ista riječ znači tu i mjehure koji nastaju u lokvi kad kiša pada. U Ninu znači »izdizanje i mutljanje vode pri vrijenju« a postoji i glagol *kuželjati* »vreti«.[11]

meako (vjer. *melko)*

ARj. VI, 547: »*Tad za naprid minuti sam samcat, kud mi se veće meako* (u I izd. stoji u Zoranićevu pravopisu *meacho) ali plitko vidi, ugazih*«. Kasnija izdanja pišu *melko (Štefanić,* str. 167; *Švelec,* str. 152). Štefanić s pravom primjećuje u bilješci ispod crte: »U I. izdanju (1569) je doduše »meacho«, ali je to jamačno tiskar. pogreška mj. *melko.* Ovo će odgovarati starosl. *mel'k'* odnosno ruskom *mel* »prud« i čakavskom *mel* ili *melo* (pijesak), dakle plitko mjesto«. Usp. i ruski *melkij* »sitan, nizak, plitak«; *ARj.* VI, str. 598, s. v. *melo;* str. 596, s .v. *mel* »neka osobita zemlja«; str. 598, s. v. *melj,* b, »melj, sitan pijesak« (Klana, u Istri). Kako mi je ljubazno saopćio dr A. M. Strgačić, na Ižu i u Salima se i danas čuje pridjev srednjeg roda *melo,* ali samo u izrazu *na melo dno.*

[7] Npr. *mit(o), ofrajati, krama.*
[8] Npr. *maža, ogar, beteg.*
[9] Npr. *kavad, surla,* u značenju »svirala«.
[10] Usp. A. Vaillant, Deux emprunts slaves au roman de Dalmatie, Revue des études slaves IX, 1929, str. 270—272.
[11] Usp. Lj. Maštrović, Rječničko blago ninskog govora, Radovi Instituta JAZU u Zadru, III, Zagreb 1957, str. 438.

S obzirom da je riječ *plitak*, kojom Zoranić kanda tumači prvu kako bi je objasnio čitaocima nečakavcima, u ono doba bila dosta rijetka (usp. *ARj.* X, str. 65, 2. *plitak* »onaj koji nije dubok«), čini se da je inovacija *plitak* koja se u Zoranićevu kraju pojavila vrlo kasno uklonila jednu leksičku lakunu. Umjesto mnogoznačne pridjevske riječi od koje nam se očuvao samo srednji rod, naš jezik ima danas (a tako i slovenski i makedonski) specifični leksem za pojam »onaj koji nije dubok« pa su tako naši jezici i njemački *(seicht)* u toj pojedinosti bogatiji nego romanski jezici koji se za izražavanje tog pojma moraju služiti perifrazama ili pridjevskim riječima koje se odnose i na niske predmete na kopnu *(basso, bas).*[12] Kako u nekim našim krajevima *mala voda* znači »plitka voda« (usp. *ARj.* VI, str. 453), moguće je da je tu glasovno sličan pridjev *mȁo* odnosno *mali* apsorbirao arhaizam **meli.*

netoraja »nemarnost«, »zlo« (Štefanić)

ARj. VIII, str. 103. Ta riječ »tamna značenja i postanja«, također jedan od Zoranićevih hapaxa, veže se po obliku s *nètorajina* »nemarno čeljade«, augm. od *nètoraj* »nemarni čovjek« i *netorajnica* »nemarno žensko« koje se, prema *ARj.* VIII, str. 103, govore u Bakru i okolici. S njom je u vezi i na istom mjestu egzemplificirana *netora,* imenica ženskog roda (u rečenici *»Da svom netorom ne smuti ni smete rabe Isukristove«* kako Bernardin Splićanin zove neku manu koju ne smije imati redovnica). Po našem mišljenju, splitski pisac tako prevodi srednjovjek. lat. izraz *acidia* (koji potječe od grčkog *akēdía,* sastavljenog od privativnog *a-* i od *kêdos* »briga«). S obzirom na definiciju koju srodna talijanska riječ *accidia* ima (»l. torpore nell'operare, originato da indifferenza o apatia. 2. (teol.) uno dei sette peccati capitali: l'indolenza nell'operare il bene«),[13] poslužili smo se onomasiološkom analizom koja je pokazala da ta riječ po svoj prilici ima veze s nekim romanskim leksemom koji sadrži neutvrđeni refleks od **tripalium* odnosno od glagola **tripaliare* (usp. REW 8911). Na to nas navodi značenje mletačkog *travaglio* »nel parlar fam. .. cura, impegno, sollecitudine, attenzione« *(Boerio,* str. 691). Za isti pojam Dubrovnik ima *bestužan, bestužanstvo* itd. *(ARj.* I, str. 253). Usp. i hibridni kalk koji je upotrijebio Šibenčanin I. T. Mrnavić *(ARj.* VIII, str. 103, s. v. *netomarnost,* dok se za pridjev **netomaran* nije našlo potvrde). Usp. i *toraja* »nevolja« (u Marulića),

[12] Plodan razvitak generativne semantike pokrenuo je u zadnje doba velik interes za ta pitanja. Usp. M. Wandruszka, Der Wortschatz unserer Sprachen zwischen Mangel und Ueberfluss, *Lebende Sprachen* X, 4—5, 1965; O. Ducháček, Les »lacunes« dans la structure du lexique, Verba et vocabula. Ernst Gamillscheg zum 80. Geburtstag, hsg. von H. Stimm und J. Wilhelm. München 1968, str. 169—174; E. Coseriu, Lexical Structure and the Teaching of vocabulary, Linguistic Theories and Their Application, London 1967. str. 9—90.

[13] Usp. Dizionario Garzanti della lingua italiana, Milano 1965, str. 15—16, s. v.

ARj. XVIII, str. 484 (u dva primjera).[14] Radije bismo je definirali »briga«.

ozoja »odviše«, »veoma, vrlo, jako«

ARj. IX, str. 522, oprezno primjećuje: »Nije prilike, da bi *ozoja* postalo od tal. priloga *assai* s kojim se dobro slaže u značenju *(assai* »dosta, vrlo, suviše«). U rječniku nijednom. Gdje se *ozoja* nalazi XVI i XVII vijeka u stihovima, svuda je u sliku)«. Tu riječ upotrebljavaju Hektorović, Marulić, Zoranić i Baraković a poznaju je i lički govori početkom 20. st. Prema istom izvoru nalazi se i u Daničićevim poslovicama *(Što je ozoja, ozoja).*

U objašnjavanju te riječi, za koju držimo da je romanskog (dalmatskog) porijekla, veliku teškoću ne predstavlja značenje »odviše« koje je primarno (čemu, u talijanskome, odgovara *troppo),* jer je poznato iz talijanske dijalektologije i historijske gramatike da AD SATIS > *assai* može uz »dosta« značiti i »mnogo«, »odviše« i sl.[15] Najveću teškoću predstavlja konsonant *z.*[16] Tražeći s onomasiološkog gledišta sve romanske riječi koje slično znače, namjerio sam se na rumunjski *destul* od *DE SATULUS (REW 7620) i veljotski *satoil* »sit«. Zanimljivo je da mletački ima *assae, Boerio,* str. 24. Veljotski leksemi koji znače »dosta« i »odviše« krajem 19. st. očito su novijeg porijekla.[17] Diftong *oj* u *satoil* potječe od latinskog dugog *u,* po svoj prilici preko [üj] koje

[14] Bartoli, II, str. 34—35 i 231, pozna u veljotskom čest glagol *traval'úr* »raditi«. Nije poznato kakav je fonetski razvitak imao taj glagol u ostalim dalmatskim izumrlim govorima. Može se pretpostaviti da je postojala i imenica. Pluralski refleks (od *tripalia* > **travalia* (fonetski *[trəvalja]) mogao je izgubiti intervokalno *v* i, u čakavaca, reducirati *lj* u *j* (kao *polje* > *poje).* a likvidna metateza vjerojatno je još starija. Možda je u jezičnoj svijesti čakavaca postojala asocijacija pučkoetimološke prirode s *raja* < *rađa.* Bez veze s našom posuđenicom postoji, na krajnjem jugu Apulije, u salentinskom dijalektu *ntravagghiatə* (i sl.) u značenju »preoccupato, mortificato, afflitto, travagliato« a potječe od istog glagola. Usp. G. Rohlfs, Vocabolario dei dialetti salentini (Terra d'Otranto), II, München 1956, str. 424.

[15] Usp. G. Rohlfs, Historische Grammatik der italienischen Sprache und ihrer Mundarten, III, Bern 1954, str. 178—181. V. i M. Ulleland, *Assai, molto e troppo.* Tentativo di un'analisi semantica, Studia neophilologica, XXXVIII, 1966, 2, str. 271—281.

[16] Poznato je da *-ss-* može preći u dentalnu afrikatu iz hiperkorektnosti. To se zbiva u zonama gdje se etimološki opravdano [-tsts-] reducira u [-ss-]. G. Rohlfs, Grammatica storica della lingua italiana e dei suoi dialetti. Fonetica, Torino 1966, str. 337, spominje govor grada Lucca, u kojemu je *carrozza* postalo *carrossa* pa je došlo do hiperkorektnih pojava *principezza, appazzito* i sl. Tako nešto je moguće i u našem primjeru ali ne bi objasnilo zašto je došlo baš do zvučne dentalne afrikate koju su jedinu Hrvati mogli reproducirati kao *z.*

[17] Bartoli, II, str. 124 pozna frazu *da baila (maluat da baila)* »malato assai« (citira tzv. tršćanski rukopis); v. i str. 141 (milanski rukopis); *de ple* znači »odviše«. Prvi termin potječe od furlanskog refleksa pridjeva *bellus* »lijep«, usp. *REW* 1027 (gdje su dani primjeri iz švicarskog ogranka retoromanskog jezika).

je, kako razni primjeri potvrđuju, moglo palatalizirati prethodni velarni konsonant. Iz veljotskoga znamo da je ispred *i* moglo da se desi slično i kod dentala (usp. DENTES > *denti > *dianč* »zubi«).[18] Po našem mišljenju *ozoja* je plod kontaminacije u nekom dalmatskom govoru u kome su paralelno koegzistirali refleksi od *ad satis* i **de satis* pa je uz njih kasnije nastao i **ad de sa(t)i(s)* koji je dao **ad dzoe* koje su Hrvati reproducirali, s obzirom da nisu imali fonem /dz/, s *ozoja*. S manje argumenata mogla bi se braniti sintagma *AD SATULUS > *ad satüjl > adso čojl*. U oba slučaja trebalo bi pretpostaviti da je u romanskom govoru došlo do progresivne asimilacije (koju inače dalmatski ponekad pozna).[19]

Rimski put »Kumovska slama«, »Mliječna staza«

ARj. XIV, str. 27; ne ističe se da li se ta riječ nalazi samo u Zoranića. Komparativnu građu iz drugih slavenskih jezika i folklora dao je nedavno njemački slavist W. Lettenbauer.[20]

skrača

Značenje koje daje *ARj.* XV, str. 304, tj. »bit će isto što i *škrapa*, tj. grebenasta stijena na kopnu, uz more i u moru« nije sasvim potpuno; *skrača*, a ne *skraca* kako pogrešno stoji u nekim izdanjima »Planina«, znači danas, npr. u Salima, »rupa u kamenu«. Prema saopćenju dr Iva Petriciolija, u tom selu se i danas čuje šaljivi dvostih:

Tri ga nosu, tri ga plaču
tri ga hitnu u velu skraču

[18] Usp. Bartoli, II, str. 412; H. Lausberg, Romanische Sprachwissenschaft II. Konsonantismus, Berlin 1967, str. 8, 36—37, gdje je prikazano stanje u književnom rumunjskom. Lako je moguće da je neki dalmatski dijalekat pošao više u rumunjskom pravcu nego veljotski. Za vokalizam v. R. L. Hadlich, The Phonological History of Vegliote, University of North Carolina. Studies in the Romance Languages and Literatures, Number 52, Chapel Hill 1965, str. 72.

[19] Usp. Ž. Muljačić, Le traitement des groupes *-nn-, -ll-, -rr-* dans le ragusain, Revue roumaine de linguistique XIV, 1969, 2, str. 155—161.

[20] W. Lettenbauer, Die Volkskultur der Balkanslaven in ihren Beziehungen zu ausserslavischen Kulturkreisen, Zeitschrift für Balkanologie II, 1964, str. 123. Usp. slovenski *Rimska cesta*. Zanimljivo je da i rovinjski Talijani zovu u svom dijalektu to zviježđe *la kal da Rúma*, usp. M. Deanović, Terminologia marinara e peschereccia di Rovigno d'Istria. Risultati dell'inchiesta per l'Atlante linguistico mediterraneo, Atti dell'Istituto veneto di scienze lettere ed arti, anno accad. 1963—64., Tomo CXXII. Classe di scienze morali e lettere, Venezia 1964, str. 391 (citirano prema *AIS*, karta 362). Usp. i A. M. Strgačić, Ante Jelić. Lik jednog ribara, Zadarska revija XVII, 1968, 6, str. 580: »Kuhalo se redovito na obali, gdje se stiglo, svaki dan u drugoj *skrači* (rupi među kamenjem)«. Termin u Salima koegzistira s dva druga, usp. M. Deanović, Lingvistički atlas Mediterana III, *Rad JAZU 348*, Zagreb 1967, str. 36. G. Rohlfs pozna u salentinskim govorima *scráscia* (i sl.) u značenju »kupina«, »divlja ruža« te kaže da je predrimskog porijekla (od osnove **scaragia* ili **scraja*). Smisao se može lako objasniti metonimijski: u takvim rupama i ne raste ništa osim divlje ruže ili kupine (usp. G. Rohlfs, *o. c. II*, str. 626).

(misli se na pogreb i ukop). *Skračljiv (ARj.* XV, str. 305) znači ne samo »neravan«, »krševit«, »kamenit« nego i »načinjen od skrača« tj. pun rupa. U Salima *skračljiva zemlja* ili *skrača* znači teren (malu njivu) pun kamenja i rupa; *zaskračati* znači »uhvatiti nekoga u krijumčarenju«. *ARj.* XV, str. 305, spominje i prezime *Skračić* na Lopudu s napomenom da su došli iz okoline Šibenika. Dodaj da Skračića ima na o. Murteru.[21]

tarac »moljac«

ARj. XVIII, str. 107, 2. (primjeri su iz Rijeke i Hrvatskog primorja). Dodaj da se upotrebljava na o. Pagu i u Ždrelcu na o. Pašmanu. Za etimologiju usp. REW 8586 *tarmes, -ĭte* »Holzwurm«. U nekom dalmatskom dijalektu došlo je do sinkope; prema pluralskoj formi koja je češće u upotrebi i singular je vrlo vjerojatno dobio na kraju č < t, dakle TARMITES > **tarmeti* > **tarč* m. pl. a po tom obliku i m. sing. Tu su riječ najprije preuzeli cakavski govorni subjekti, vjerojatno Hrvati s otoka Paga, a odatle se proširila do Zadra.[22]

trzanca, tržanca i sl. »livada«

Ta riječ je jedna od ključnih riječi u pastirskoj atmosferi Zoranićeva pjesničkog svijeta, a nalazi se, u raznim fonomorfološkim likovima, što kao toponim, što kao zajednička imenica, na širokim prostranstvima od mora do Sarajeva i Tešnja. Poznavali su je i stariji dubrovački pisci, ali je tu kasnije izumrla. Usp. *ARj.* XVIII, str. 833—836, s. v. *trzan, trzanac, Trzani, Trzanj, Trzne, tr̀zna, tržan, Tržan, tržanca, Tržanj.* Dr A. M. Strgačić čuo je na otocima zadarskog arhipelaga oblik *trznȍ*, gen. *trznȁ* »mjesto gdje se skuplja selo na igru i razgovor; može ali ne mora biti popločano«. Na o. Molatu tako zovu seoski mali trg *(Tarznȍ)* dok za isti pojam na Dugom otoku upotrebljavaju riječ *podvornica.* U slovenskom književnom jeziku postoji pridjev *tŕžen, -zna* »koji stoji na ugaru« te imenice *tŕznica* (sc. njiva) »ugar, ugarnica«, *trznína* »idem«.[23]

turvitati »lutati«, »tumarati«

ARj. XVIII, str. 957, spominje i jedan primjer iz djela splitskog književnika Albertija koji pozna i apstraktnu imenicu *turvitnost* (ali za pridjev *turvitan* nema potvrde). Usp. REW 8994 *tŭrbĭdus* »verwirrt«,

[21] Npr., obitelj Tomislava Skračića, asistenta Filozofskog fakulteta u Zadru.

[22] J. Hamm — M. Hraste — P. Guberina, Govor otoka Suska, Hrvatski dijalektološki zbornik I, Zagreb 1956, str. 180, poznaju riječ *tōarma »škulica od utōarci«*, tj. »rupa koju čine moljci«; *utóarc* znači »moljac«. Naša posuđenica *tarac* mogla bi se objasniti i kao spoj strane osnove *tarm* i našeg sufiksa *-ak* pa bi prema pojednostavljenom pluralu *tarmci* > *tarci* bio rekonstruiran novi singular *tarac.* Zoranić se obilno koristio sufiksom *-ak* koji dodaje uz domaće i strane osnove (usp. *rožak, žiljak).*

[23] Usp. S. Škerlj — R. Aleksić — V. Latković, Slovenačko-srpskohrvatski rječnik, Ljubljana — Beograd 1964, str. 1032.

»trübe«. Talijanski književni oblik *torbido* i svi oblici koji čuvaju konsonant *b* ne mogu biti obrazac po kome se stvorila naša posuđenica. To će biti radije abruceški *trovëtë*.[24]

Poglavlje za sebe čine Zoranićevi kalkovi[25] koje bi bilo vrijedno pobliže proučiti.

VAŽNIJA UPOTRIJEBLJENA DJELA

ARj. — *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb 1880—1968.

Bartoli — M. G. Bartoli, Das Dalmatische, I—II, *Schriften der Balkankommission, Linguistische Abteilung IV—V*, Wien 1906

G. Boerio, *Dizionario del dialetto veneziano*, Venezia 1829.

REW — W. Meyer—Lübke, *Romanisches etymologisches Wörterbuch, 3. vollständig neubearbeitete Auflage*, Heidelberg 1935.

Štefanić — P. Zoranić, *Planine, tekst s tumačem i rječnikom priredio Vjekoslav Štefanić*, Zagreb 1942.

Švelec — P. Zoranić — J. Baraković, *Planine — Vila Slovinka*, priredio dr Franjo Švelec, Zagreb 1964.

[24] Većina lingvista koji su se bavili hrvatsko-talijanskim leksičkim odnosima studirali su naše posuđenice iz mletačkih i puljiških dijalekata dok je veliki obalni potez od Ravenne do Monte Gargana (na kome su u obratnom smjeru djelovati moliški i izumrli garganski Hrvati) ostao gotovo potpuno neistražen. S obzirom na trgovačke veze u oba pravca, logično je i na tom sektoru očekivati da je bilo (u oba pravca) i jezičnih posljedica tih veza. O tome pišem na drugom mjestu.

[25] Npr. *protulitje* »proljeće« (prema latinskom ili romanskom uzoru, usp. I. Popović, Les noms slaves de »printemps«, Istituto Universitario Orientale. Annali, sezione linguistica, I, 1959, 2, str. 183, tumači naš termin kalkiranjem balkanskolatinskog *primavera*). V. još: *ričonosnica* »posrednica« (tal. *portavoce*), *jednolitan* »vršnjak« (prema tal. *coetaneo*) i dr. Osobito su zanimljivi oni kalkovi koje ima samo Zoranić, ako nisu bili samo dio njegova idiolekta.

LEXICOLOGIC AND ETYMOLOGIC NOTES ON »MOUNTAINS« (PLANINE)

Summary

The author is concerned with the vocabulary used by Petar Zoranić, the author of the first Croatian pastoral novel entitled »Planine« (1569), from the aspect of the modern linguistic theory.

If we are to study the formal and semantic elements of Zoranić's language in their interrelationship and interdependence, we should have to treat of them *sub specie structurae*, and to comprehend their stylistic value it is necessary to know in what kind of relation they stand to the vocabulary of the spoken language of the author and his narrower native town of Zadar and environs. A synchronic analysis of all our dialects on the temporal level around 1550 is not possible before necessary preparations have been made, one of which is a thorough analysis of at least those dialects for which we have at our disposal literary and nonliterary texts.

From the diachronic viewpoint Zoranić is a most interesting writer, for he was the first and/or only author to have used some words and phrases of domestic and foreign provenance.

The author studies 10 lexemes by Zoranić and finds proof of their distribution in time and space, and for some of them he proposes foreign or own etymologies, taking into account the mutual influences of the linguistic signs which are similar by their form and or content. The words concerned are as follows: *dramatan* (sterile), *kuželj* (gush), *melko* (shallow), *netoraja* (negligence), *ozoja* (too much), *Rimski put* (Milky Way), *skrača* (rock), *tarac* (moth), *tržanca* (meadow), *turvitati* (roam).

The author leaves it for another occasion to discuss Zoranić's evan-translations, which too are very interesting and frequently quite original.